नेपाली र बान्तावा (राई) भाषाका व्याकरणात्मक कोटिको व्यतिरेकी अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय,
नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको
दशौं पत्रको प्रयोजनको लागि
प्रस्तुत शोधपत्र

शोधार्थी

बमबहादुर राई

प्राइवेट (२०५८/०६०)

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०६३

निर्देशकको सिफारिस

प्रस्तुत नेपाली र बान्ताव (राई) भाषाका व्याकरणात्मक कोटिको व्यतिरेकी अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र बमवहादुर राईले मेरा निर्देशनमा तयार गर्नुभएको हो । शोधार्थीले परिश्रमपूर्वक तयार गरेको यो शोधकार्य सन्तोषजनक भएकाले यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६३/८ /७

....

प्रा. डा. देवीप्रसाद गौतम
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौं ।

स्वीकृति

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय, प्राइवेटका छात्र श्री बमबहादुर राईले स्नातकोत्तर (एम.ए.) तहको नेपाली विषयको दशौं पत्रको आवश्यकता परिपूर्तिका लागि तयार पार्नु भएको " नेपाली र बान्तावा (राई) भाषाका व्याकरणात्मक कोटिको व्यतिरेकी अध्ययन" शीर्षकको शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति :

१. प्रा. घनश्याम उपाध्याय (निमित्त विभागीय प्रमुख) ....

२. प्रा. डा. देवीप्रसाद गौतम (शोधनिर्देशक) ....

३. प्रा. डा. नोवलकिशोर राई (बाहृय परीक्षक) ....

मिति : २०६३/८/२०

कृतज्ञता - ज्ञापन

प्रस्तुत “नेपाली र बान्तावा (राई) भाषाको व्याकरणात्मक कोटिको व्यतिरेकी अध्ययन” शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दशौं पत्र पूरा गर्नका लागि तयार पारिएको हो । मैले यो शोधपत्र शोधनिर्देशक आदरणीय प्रा. डा. देवीप्रसाद गौतम ज्यूको निर्देशनमा रही तयार गरेको हुँ । यसको तयारीमा उहाँले अति व्यस्त दिनहरुमा आफ्ना महत्वपूर्ण कामहरु हुँदाहुँदै अमूल्य समय उपलब्ध गराई प्रस्तुत शोध पत्रको रुपरेखा तयार पार्नेदेखि लिएर सामग्री संङ्कलन र विश्लेषणमा समेत अनेकौं कुराहरु लेख्न सिकाउँदै यसको परिष्कार र परिमार्जन गर्न प्रेरणा र हौसला प्रदान गर्नु भएकोमा उहाँप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

उपर्युक्त शीर्षकमा शोधपत्र लेख्न स्वीकृति प्रदान गरी समय समयमा उचित सुझाव र सल्लाह दिनुहुने विभागीय प्रमुख प्रा. डा. दयाराम श्रेष्ठप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । प्रस्तुत शोधकार्यका लागि अति आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराई सहयोग गर्नु हुने आदरणीय प्रा. डा. नोवलकिशोर राईप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । शोधकार्यका लागि महत्वपूर्ण हौसला प्रदान गरी महत्वपूर्ण सामग्री उपलब्ध गर्नुहुने आदरणीय श्री डिक बान्तावा राईप्रति म सदा ऋणी छु । त्यस्तै मलाई शोधकार्यमा उपयोगी हुने सामग्रीहरु उपलब्ध गराइदिनुहुने किरात राई यायोख्खा केन्द्रीय कार्यालयका (२०६२) दाइ मणिकुमार राई दिदी कल्पना राईप्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

शोधकार्यमा उचित सल्लाह, सुझावका साथ सहयोग गर्नुहुने साथीहरु प्रकाश राई, निरकुमार राई र देश कुमार राई लगायत अन्य सम्पूर्ण साथीहरुप्रति आभारी छु । साथै बाल्यकालदेखि शिक्षाको अवसर प्रदान गरी यो तहसम्म ल्याउन भूमिका खेल्ने बुबाआमा तथा दाजुप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

यस शोधपत्रलाई सकेसम्म शुद्ध टङ्कन गरी सहयोग पुर्‍याउने श्री सुजीन श्रेष्ठलाई समेत धन्यवाद दिन चाहान्छु ।

अन्तमा, प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि म त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुर समक्ष पेश गर्दछु ।

....

बमबहादुर राई

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं ।

(प्राइवेट परीक्षार्थी)

बिषय सूची

पृष्ठ सङ्ख्या

अध्याय एक

परिचय **१-४**

१.१ शोधशीर्षक १

१.२ शोधप्रयोजन १

१.३ विषय प्रवेश १

१.४ समस्याकथन २

१.५ अध्ययनको उद्देश्य २

१.६ अध्ययनको औचित्य र महत्व ३

१.७ अध्ययनको क्षेत्र र सीमा ३

१.८ शोधविधि ३

१.९ शोधपत्रको रूपरेखा ३

अध्याय दुई

पूर्वाध्ययन समीक्षा **५-९**

२.१ परिचय ५

२.२ विदेशी विद्वान्हरूद्वारा गरिएका केही अध्ययन ५

२.३ स्वदेशी विद्वान्हरूद्वारा गरिएका केही अध्ययन ६

अध्याय तीन

राई तथा बान्तावा (राई) भाषा **१०-२५**

३.१ राई भाषीहरूको बसोबास १०

३.२ भाषा र मातृभाषा ११

३.३ राई भाषाको पारिवारिक वर्गीकरण ११

३.४ राई जातिमा भाषिक अनेकता १५

३.५ बान्तावा (राई) भाषा, लिपि र वर्ण १८

३.५.१. खण्डीय वर्ण १९

३.५.२ खण्डेतर वर्ण १९

३.६ बान्तावा (राई) भाषमा अक्षर संरचना २२

३.७ बान्तवा (राई) भाषामा भाषिकागत भेद २२

अध्याय चार

बान्तावा भाषा र नेपाली भाषाका लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरको व्यतिरेक **२६-४०**

४.१. परिचय २६

४.२. लिङ्ग २६

४.२.१ शब्दगत २६

४.२.२. वाक्यात्मक २८

४.३ वचन २८

४.३.१ शब्दगत २८

४.३.२ वाक्यगत ३०

४.३.३ कोटिकर ३१

४.४ पुरुष ३२

४.४.१ प्रथम पुरुष ३३

४.४.२ द्वितीय पुरुष ३५

४.४.३ तृतीय पुरुष ३६

४.४.४ आदर ३७

४.४.५ पुरुष र क्रिया ३९

४.४.६ क्रियामा सार्वनामिक रूप ३९

४.५ सारांश ४२

अध्याय पाँच

बान्तावा (राई) भाषा र नेपाली भाषाका काल, पक्ष, भाव, वाच्य र कारक सम्बन्धी व्याकरणात्मक कोटिको 'व्यतिरेक' **४४-७६**

५.१ परिचय ४४

५.२ काल ४४

५.२.१ भूतकाल ४४

५.२.२ अभूत (वर्तमान) काल ४७

५.२.३ अभूत (भविष्यत्) काल ४९

५.३ पक्ष ५०

५.३.१ अपूर्ण पक्ष ५१

५.३.२ पूर्ण पक्ष ५२

५.३.३ अज्ञात भूत ५४

५.३.४ अभ्यस्त ५४

५.४ भाव ५५

५.४.१ सामान्यार्थ ५६

५.४.२ विध्यर्थ ५८

५.४.३ अनिश्चयार्थ ६१

५.५. वाच्य ६३

५.५.१ कर्तृवाच्य ६३

५.५.२ कर्मवाच्य ६५

५.६ कारक ६६

५.७. सारांश ७४

अध्याय ६

सारांश र निष्कर्ष ७७-७८

६.१ सारांश ७७

६.२ निष्कर्ष ७८

सन्दर्भग्रन्थ सूची ८०

परिशिष्टहरू ८२-८४

१. बान्तावा (राई) भाषाको उत्थानसँग सम्बद्ध संघ संस्थाहरू ८२

२. राई : नामाकरण र थरहरू ८३

तालिका सूची

तालिका नं		पृष्ठ सङ्ख्या
१.	ग्रियर्सनलाई उद्यृत गर्दै वल्लभमणि दाहालले गरेको भाषिक वर्गीकरण	१३
२.	आर बब्लु ग्लोभरको भाषिक बर्गीकरण	१४
३.	(Bickel B: 1996) को भाषिक बर्गीकरण	१४
४	किरात जाति तथा मातृभाषागत जनसङ्ख्या २०५८ (सन् २००१)	१६
५	राई मातृभाषीहरूको जनसङ्ख्या (२२ वटा राई भाषाका मात्र) २०५८	१७
६	बान्तावा (राई) व्यञ्जन वर्णको वर्गीकरण	२०
७	स्वर वर्ण	२०
८	क्रियामा पुरुष रूपावलीको तालिका	४०
९	भूतकालिक क्रिया रूपावली	४६
१०	बान्तावा (राई) भाषा र नेपाली भाषाका कारकका रूपहरू	६८